

Καὶ πολλοὶ μὲν πολλὰ περὶ σχολείων συνέγραψαν. Ἐπειδὴ ὁμοῦς εἰς τὴν ἀρχὴν γὰ ἀποβλέψωσι δὲν ἠδυνήθησαν, δὲν ἠδυνήθησαν οὐδ' εἰς τὸν σκοπὸν αὐτῶν γὰ ἀποβλέψωσι. Καὶ ἔπειδὴ ἄνευ τῆς τούτων γνώσεως ἀδύνατον καὶ ἡ ὀργανικὴ τῶν ἐπιστημῶν μετ' ἀλλήλων συνάφεια γὰ γνωρισθῆ, ἀποβαίνει ἐξ ἅπαντος καὶ πᾶσα παράδοσις καὶ πᾶσα ἐπιστημονικὴ τάσις ἄνευ τῆς γνώσεως τῆς συναφείας ταύτης ἄγονος.

Πινημεῖα δὲ ἀρχαιότατα εἶναι αἱ πρῶται τῆς ἀρχαιότητος παραδόσεις αἱ ἐν τοῖς ἱεροῖς βιβλίοις τηρηθεῖσαι καὶ οὕτω παραδοθεῖσαι ἡμῖν.

Αἱ πρῶται ὁμοῦς αὐταὶ παραδόσεις τὸ κατ' ἀρχὰς ἦσαν προφορικαὶ καὶ διεσώθησαν ἐκ γενεᾶς εἰς γενεάν προφορικῶς παραδιδόμεναι. Ἢ δὲ προφορικὴ παράδοσις ἐξησφαλίσθη ἀναντιρρήτως εἰς τὸ μετέπειτα διὰ τῆς εὐρέσεως τῆς γραφῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γραπτὴ παράδοσις στερεώνει τὸν οἰονεὶ ρέοντα προφορικὸν λόγον, εἶναι τὸ ἀσφαλέστερον τῆς παραδόσεως μέγον ὡς εἰς ἐλάχιστον ἀποκειμένη διαφθοράν ἢ ἡ προφορικὴ. Ἄπαξ ὁμοῦς γραφθεῖσα μένει ἀκίνητος καὶ μίαν μόνην ἐξήγησιν δεχομένη παρίσταται τρόπον τινὰ ἄψυχος· καὶ κατὰ τοῦτο ὑπερέχει τῆς γραπτῆς ἢ προφορικῆς παραδόσεως· διότι αὕτη καίτοι ρέουσα παρέχει τῇ γραπτῇ ζωὴν καὶ ἔννοιαν.

Αὕτη δὲ ἡ σχέσις τῆς προφορικῆς παραδόσεως πρὸς τὴν γραπτὴν, ἣτις ἐτηρεῖτο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, διεχωρίσθη καὶ διεστράφη κατὰ τοὺς νεωτέρους· διότι, πάντων εἰς τὴν θεωρίαν ἀναχθέντων, καὶ τοῦ ἀνθρώπου θεωρητικῶς παιδαγωγουμένου, διεστράφη καὶ ἡ σχέσις τῆς προφορικῆς παραδόσεως πρὸς τὴν γραπτὴν. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ὁμοῦς χρόνους ἡ πρᾶξις δὲν διεχωρίζετο τῆς θεωρίας, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ὁ ἄνθρωπος διεμελίζετο κατὰ τε τὸν θεωρητικὸν καὶ τὸν πρακτικὸν βίον, καὶ ἐπομένως μετὰ τῆς ἐπιστήμης ἐμορφόυτο καὶ ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ ἄνθρωπος μορφούμενος ἀμφοτέρως καθίστατο βάσιμος καὶ σοβαρὸς καὶ κατελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ ἀγνοῦ ἐκείνου πρὸς τὴν ἐπιστή-

μην έρωτος, άνευ του όποιου πρόοδος νά ύπάρξη δέν είναι δυνατόν (1).

Δέν ήδύνατο όμως ό άνθρωπος κατά τους άρχαίους χρόνους νά έχη τήν ύψηλήν εκείνην σημασίαν, ην εις τò μετέπειτα έλαβεν· διότι ούτος υπό τήν πολιτείαν ιστάμενος καθίστατο άπλουν όργανον αúτης.

Αύτη δέ ή άρχή δέν μετεβλήθη, ως κοινώς δοξάζεται, κατά τους νεωτέρους χρόνους, αλλά κατ' αυτούς ήδη τους άρχαίους, διότι ή τών Ελλήνων Σοφιστική θεωρήσασα τόν άνθρωπον τών φυσικών φαινομένων άνώτερον άνέδειξεν αúτον και τò συμμέρον αúτου άνώτερα και τής πολιτείας. Ταύτην όμως τήν άρχήν εκφράσασα άπεγύμνωσε τò συνειδός παντός περιχομένου, και τήν τότε πολιτείαν άνέτρεψεν.

Και ό Σωκράτης δέ και τοι τò δοξαστικόν και αúθαίρετον τών σοφιστών άναιρέσας και τò περιεχόμενον τού συνειδός αντιλάταστήσας, νέαν όμως άρχήν τών φυσικών κρείττονα είσαγαγών άνέτρεψε και ούτος τās βάσεις τής τότε πολιτείας και θρησκείας τών Ελλήνων· δι' ό και κατεδιάσθη εις θάνατον και τò κώνειον έπιεν. Ο δέ Χριστιανισμός διá τής νέας αúτου άρχής παρήγαγε νέον βίον, νέα πολιτεύματα, νέα έθνη και νέαν παιδείαν.

Σπουδάσαντες δι πατέρες τής εκκλησίας τās μέν ανατολικάς περι θρησκείας παράδοσεις νά αναδειξωσι τής Ελληνικής φιλοσοφίας άνώτερας, τās δέ φιλοσοφίας τών Ελλήνων προς εξήγησιν και στερέωσιν του Χριστιανισμού επιτηδείας, δέν ήδύναντο, ταύτας ως μέσον μεταχειριζόμενοι, άλλο τι ή τήν φιλοσοφίαν ως Θεραπεινίδα νά θεωρήσωσιν.

Και ή σχολαστική φιλοσοφία απέδωκε μέν τή θρησκεία τήν ύπεροχήν, πλην δέν έθεώρει τήν φιλοσοφίαν αντικειμένην τή θρησκεία, αλλά τήν αúτην τή θρησκεία, και ταύτην τήν άμφοτέρων ταυτότητα κύριον σκοπόν είχε νά διατηρήση.

(1) Philos. der Geschichte (Mollats) Einl. I. Bd. 1831.

(2) Hegels Vorlesungen über Phil der Geschichte S. 230.

Ἡ δὲ ἀνακλίσις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῇ ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ ἠλάττωσε τὴν ὑπόληψιν τῆς σχολαστικῆς, ἀπέδωκε τῇ φιλοσοφίᾳ ἐλευθερίαν εἰς ἐπιστημονικὰ ζητήματα καὶ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας ἐκ τῆς γνώσεως τῶν πηγῶν κατέστη τῆς φιλοσοφίας ἡ μεταρρύθμισις ἀναγκασία, καὶ ἐκ τῆς μεταρρύθμισεως προήχθη ἡ τῶν νεωτέρων χρόνων φιλοσοφία.

Αὕτη δὲ ἀποχωρίσασα τῆς φιλοσοφίας τὴν θεολογίαν καὶ τὸν ἄνθρωπον ὡς αἰσθητόμενον καὶ νοοῦντα, τουτέστι διττόν, ὑπολαβοῦσα ἔφερεν εἰς τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν ἰδισολογίαν καὶ, ἔν' οὕτως εἰπώμεν, εἰς τὴν Ἐπικουρείον καὶ τὴν Στωϊκὴν, ἢ μᾶλλον εἰς τὴν σοφιστικὴν τοῦ Πρωταγόρου καὶ τοῦ Γοργίου.

Ἀλλ' ἡ διαίρεσις αὕτη τῆς φιλοσοφίας εἰς ἐμπειρίαν καὶ ἰδεολογίαν παρήγαγε καὶ τὴν διαίρεσιν τῆς θεωρίας καὶ πράξεως καὶ ἀπέκλεισε τὴν τοῦ μέσου αἰῶνος μέθοδον.

Ἐὰν δὲ ἡ νεωτέρα ἐποχὴ δὲν ἀπέκλειε καὶ τὴν τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ τὴν τῶν ἀρχαίων χρόνων, ἀλλὰ συμπεριελάμβανε ταύτας ἐν ἐαυτῇ, δὲν ἤθελε χωρίζεσθαι αὐτῶν ἐπιστημονικῶς.

Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐγένετο τοῦτο ἐν τῇ τῶν ἐπιστημῶν ἀναγεννήσει, δὲν ἠδύνατο ἡ ἐποχὴ αὕτη ἱστορικῶς μόνον μετὰ τῶν προτέρων συνεχόμενη εἰς ἰδίαν νὰ τραπῇ παραγωγὴν, ἀλλ' εἰς κατάληψιν μόνον καὶ ἐξήγησιν τῶν ἐνδόξων τῆς ἀρχαιότητος ἀνδρῶν, τουτέστιν εἰς τὴν ἀπλῶς ἱστορικὴν παράδοσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σπουδὴ αὕτη τῶν ἀρχαίων ἦτο ἀπλῶς ἱστορικὴ, δὲν ἀπῆτει καὶ νέας ιδέας, ἀλλὰ μόνον τὴν ἱστορικὴν τῶν παλαιῶν μάθησιν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν αὕτη ἡ ἐποχὴ δὲν ἀπέβλεψεν εἰς ἐπιστημονικὴν μάθησιν, ἀλλ' εἰς ἱστορικὴν ἀπλῶς, συνέχετο διὰ τοῦτο μετὰ τῆς ἀρχαίας ἱστορικῶς μόνον· ὅτι ὅμως ὁ ἔχων ἱστορικὴν μόνον γνώσιν δὲν δύναται νὰ ᾔηται πρωτότυπος, οὐδ' ἔχει ιδέα τις αὐτῷ σημασίαν τινὰ καὶ ἀλήθειαν, πάρεξ ὅταν αὕτη ᾔηται ἱστορικὴ, τοῦτο εἶναι ἤδη φανερόν. Καὶ ἐν τῇ ἱστορικῇ ταύτῃ σπουδῇ, ἥτις ἔλαβε χαρακτῆρα ὀρησκειτικόν, ἐκκλύ-

πτετο κυρίως τὸ πρὸς ὃ ἔτεινε τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς (1).

Ἐπειδὴ δὲ τὴν τῶν ἐποχῶν διαφορὰν ἀποτελεῖ, ὡς εἵπομεν, ἡ τῶν ἀρχῶν διαφορὰ, πάντα δὲ πρὸς τὰς ἀρχὰς εἶναι ἀνάλογα, διαφέρουσι διὰ τοῦτο κατ' ἐποχὰς καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν σχολείων, καὶ ὁ σκοπὸς αὐτῶν· διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ τὰ ἀρχαιότατα σχολεῖα ἅπερ ἦσαν τῶν ἱερέων, δὲν ἀπέβλεπον τὴν ἐπιστήμην κυρίως, ἀλλὰ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν πολιτείαν. Ἐν Ἑλλάδι δὲ κατὰ πρῶτον συνέστάθησαν σχολεῖα εἰς τὴν ἐπιστήμην ἀφορῶντα.

Ἐν δὲ τῇ ἐσπερία Εὐρώπῃ σχολεῖα λαβόντα τὸ ὄνομα πανεπιστημίου συνέστάθησαν μόλις κατὰ τὸν 12 καὶ 13 αἰῶνα. Ταῦτα ὅμως κατ' ἀρχὰς δὲν καθιδρύνοντο, ὡς εἰς τὸ μετέπειτα ὑπὸ πόλεων ἢ ἡγεμόνων, ἀλλ' ὑπ' ἀνδρῶν ἐχόντων κλίσιν εἰς τὸ διδάσκειν καὶ μαθητὰς φιλομαθεῖς περὶ ἑαυτοὺς συναθροίζόντων καὶ διαδόχους ἑαυτῶν καταλείπόντων· διότι τότε οὐδεμίαν ἀνάγκην ἦτο ὥστε νὰ καθιδρυθῶσιν ὑπὸ τινος ἀρχῆς, ἢ τοῦ Πάπα, φέρ' εἰπεῖν, ἢ τοῦ αὐτοκράτορος, ὧν ἡ ἔγκριστις ἀπῆρτετο μόνον χάριν τῶν ἐξόδων. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ κατ' ἀρχὰς πληρωμαὶ δὲν ἐδίδοντο, δὲν ἦσαν οὐδὲ ἐξοδα ἀναγκαῖα, ἐπομένως οὐδὲ ἄδεια ἐχρειάζετο, ὡς εἰς τὸ μετέπειτα.

Ταῦτα δὲ τὰ ἀνώτερα σχολεῖα ἐκλήθησαν σωματεῖα (Universitates)· ἡ ἐπωνυμία ὅμως αὕτη δὲν ἐστήμεινε κυρίως τὴν σχολήν, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτῆς διαρκούσης σωματεῖον. Ἐκ τοῦ πολιτεύματος δ' ἐκάστης τῶν διαφόρων σχολῶν προσδιορίζετο τίνες οἱ τὸ σωματεῖον ἀποτελοῦντες καὶ τίς ὁ ἀρχὼν, ὡς π. χ. ἐν Βονωνίᾳ τὸ σωματεῖον ἦτο σύνολον διδασκόμενων, ἔπειτα δὲ καὶ διδασκόντων, ἐν Παρισίοις δὲ καὶ ἐν Γερμανίᾳ σύνολον διδασκόντων μόνον· ἀπὸ δὲ τοῦ 13 αἰῶνος ἡ σχολὴ ἐκλήθη σπουδὴ, καὶ τιμῆς χάριν προσετέθη καὶ τὸ κοινὴ (2).

(1) Schellings uher Methode des acad. Stud. 2. Vorlesung.

(2) Savignys Geschichte des Rom. Rechtes im Mittelalter Tom. III, 1831 σ. 102 — 110. Θ. Μανούσου διατριβὴν περὶ πανεπιστημίων ἐν γένει καὶ ἰδιαιτέρως περὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ πανεπιστημίου 1843. Kirchners academische Praeidentik. σ. 100—220.

Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα τὰ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια ἀπὸ τοῦ 12 αἰῶνος τὰ μέγιστα συνεβάλλοντο εἰς τὴν διανοητικὴν τῶν ἐθνῶν κατάστασιν, ἠὔξησαν καὶ προνομίων οὐ σμικρῶν ἔτυχον.

Περὶ δὲ τοῦ σκοποῦ τῆς τούτων συστάσεως διάφοροι γνώμαι ἀνεφύησαν· καὶ τοῖς μὲν τὴν ἀποκάλυψιν ἀρχὴν παραδεχομένοις φαίνεται σκοπὸς τῆς συστάσεως αὐτῶν ἡ διατήρησις τῆς παραδόσεως, μάλιστα δὲ τῆς ἱστορικῆς, ὡς τῷ Σχελλιγγίῳ (1) καὶ ἄλλοις, τοῖς δὲ ἡ ὑποστήριξις ἐλευθέρων φρονημάτων καὶ ἡ ἀποδιώξις δουλικῶν, ἄλλοις δὲ πάλιν συμφέροντα ὀλιγά.

Ἀληθῶς ἡ ἱστορία ἀποδεικνύει ὅτι τὰ πανεπιστήμια εἰς πάντα ταῦτα συνέτελεσαν, ὑπὸ τὴν τῶν Παπῶν ἐπιτήρησιν ὅμως κείμενα πᾶσαν πρὸδον διανοητικὴν κωλύοντων, μάλιστα δὲ μέχρι τῆς τῶν ἐπιστημῶν ἀναγεννήσεως, δὲν συνέτελεσαν εἰς ἄλλο ἢ εἰς διατήρησιν τῆς ἱστορικῆς γνώσεως. Ἐπικρατῶν ὅμως ἐν αὐτοῖς ἀπλῶς ὁ ἱστορικὸς οὗτος τρόπος, ὅστις εἶναι μηχανικός, παρήγαγε τὴν πληθὺν τῶν ἀντικειμένων, ἔφερε τὸν διαμελισμὸν τῶν ἐπιστημῶν, καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ πανεπιστήμια κατέστησε μέσα ἀπλᾶ, ἀπλᾶς μηχανάς· αἱ δὲ ἐπιστῆμαι τοῦ ἀληθοῦς τῆς ἐπιστήμης πνεύματος χωρισθεῖσαι κατέστησαν ἄγονοι καὶ ἀπώλοντο σχεδὸν ὡς ἐπιστῆμαι.

Ἀποχωρισθεῖσάν δὲ τῶν ἐπιστημῶν τῆς γνώσεως τῆς τοῦ ὅλου συνοχῆς, κατὰφαίνεται σκοπὸς τῶν πανεπιστημίων τὸ νὰ ἀποκατασταθῇ αὖθις ὁ ὀργανικὸς τῶν ἐπιστημῶν σύνδεσμος. Ἐπομένως σκοπὸς τῶν πανεπιστημίων δὲν εἶναι τὸ νὰ μεταδώσῃσι μᾶθησιν ἀπλῶς ἱστορικὴν, ἀλλὰ νὰ ἐγείρῃσι τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα (2). Γίνεται ἄρα φανερὸν ὅτι σκοπὸς τούτων δὲν δύναται νὰ ᾖ ἢ κυρίως οὔτε ἡ ἀπλῆ τῶν γνώσεων ἐν τῷ βίῳ ἐφαρμογὴ οὔτε ὁ σχηματισμὸς ὑπηρετῶν τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀπλῶς, ἀλλὰ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ἐπι-

(1) *ub. Methodo des Acad.* St. 2. Vorlesung.

(2) *uber Universitaeten im Deutschen Sinne* von Fr. Schleiermacher σ. 40.

στημονική μόρφωσις, καὶ αὐτὴ κυρίως εἶναι ἡ διαφορά τῶν Γερμανικῶν πανεπιστημίων ἀπὸ τῶν Γαλλικῶν, Ἀγγλικῶν καὶ ἄλλων, ὅτι δηλαδὴ ἐν μὲν τοῖς Γερμανικοῖς ἡ ἰδέα τοῦ συνόλου τῶν γνώσεων προηγεῖται τῶν ἰδιαιτέρων ἐπιστημῶν, ἐν δὲ τοῖς Γαλλικοῖς καὶ λοιποῖς αἱ σχολαὶ διαίρουνται, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ μαθητικὴ, ἡ φυσικὴ, ἡ χημεία καὶ λοιπαί, μεγίστην παρέσχον τῷ βίῳ ὠφέλειαν καὶ πολλὰς ἀνακαλύψεις παρεσκεύασαν. Πάντα ὅμως ταῦτα ἐπήγασαν ἐκ τῆς συναφείας ἀπασῶν τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων μετ' ἀλλήλων ἐν γένει. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἐπόμενον ἦτο ὥστε ἡ διαίρεσις τῶν σχολῶν καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ ἡ τῶν ἐπιστημῶν νὰ φέρῃ συνεπίαις ὀλεθροῦς· διότι αἱ ἐπιστῆμαι διαμελισθεῖσαι δὲν ἦσαν πλέον κυρίως ἐπιστῆμαι (1).

Πῶς ὅμως ὁ σκοπὸς τῶν πανεπιστημίων δύναται νὰ ἐκπληρωθῆ; Ἐὰν οὗτος ἐκπληροῦται, ὅταν οἱ νέοι δὲν γίνονται ὅμοιοι μουσικοῖς ὄργανοις ἀλλὰ κάτοχοι τῆς ἐπιστήμης τῆς τοῦ ὅλου συνοχῆς γινόμενοι καλισταῶνται ἐλεύθεροι τῆς τυφλῆς πίστεως (τοῦ *in verba magistri jurare*), τουτέστιν ὅταν δὲν ἀκολουθῶσι τυφλοῖς ὅμοιας ταῖς τοῦ καθηγητοῦ παραδόσεσιν, ἀλλὰ μανθάνωσι νὰ κρίνωσιν ἀνεξαρτήτως, πῶς καθίστανται οἱ νέοι τοιοῦτοι; Τούτου δὲ ἡ κατόρθωσις ὑποτίθησι μάλιστα δὲ ἀπαιτεῖ δύο τινὰ κυρίως, πρῶτον μὲν καθηγητὰς τῆς ἐπιστήμης ἀξίους, δεῦτερον δὲ διοργανισμοὺς τῶν πανεπιστημίων πρὸς τὸν προορισμὸν αὐτῶν ἀναλόγους.

Ὅποιοι δὲ τινες πρέπει νὰ ἦναι οἱ καθηγηταί, ὥστε νὰ δύνανται ταύτην τὴν ἀπαιτήσιν νὰ ἐκπληρῶσιν; Ὅτι μὲν τὴν πρώτην αὐτῶν μὲν μορφῶσιν λαμβάνουσιν οἱ καθηγηταὶ ἐν πανεπιστημίοις, τοῦτο εἶναι ἤδη φανερόν. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ πανεπιστήμια ἔλαβον τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἐπιστημῶν, πρέπει οἱ καθηγηταὶ νὰ μύθωνται εἰς τὴν φιλοσοφίαν· διότι δι' αὐτῆς καθί-

---

(1) Rapport sur l'instruction publique p. 33. fg. de Taillayraud, καὶ Schwidder §. 33. fg.

στάνται ἐπιτήδαιοι νὰ ἐπιληρωθῶσι καὶ προάξωσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐπιστήμην· διὸ ὅσοι μόνον τὴν αὐτῶν ἐπιστήμην γινώσκουσι, τὴν δὲ τῆς τοῦ ὅλου συνοχῆς ἀγνοοῦσιν, οὗτοι θέλουσι παραδώσει αὐτὴν ἀπλῶς ἱστορικῶς καὶ διὰ τοῦτο μηχανικῶς, καὶ γενικῆς μορφώσεως στερούμενοι δὲν εἶναι ἄξιοι νὰ ἐκπληρώσωσι ταύτην τὴν ἀπαίτησιν· οὗτοι δύνανται φυσικοὶ μὲν ὄντες νὰ κατασκευάσωσι διαφόρου εἴδους ἐργαλεῖα, ἀστρονόμοι δὲ μηνολόγια, ἰατροὶ δὲ φάρμακα, ὡς ἐπιστήμονες ὅμως πρέπει νὰ ἔχωσι νοῦν ἀνώτερον τοῦ ἀπλῶς μηχανικοῦ. Καὶ αὗτοι δὲ οἱ διὰ τὴν τῆς πόλεως ὑπηρεσίαν παρασκευαζόμενοι πρέπει νὰ μορφῶνται ὅσον ἐνεστὶν ἐπιστημονικῶς· διότι ἡ ἐπιστημονικὴ μόρφωσις καθιστᾷ αὐτοὺς ἄξιους τῆς ὑπηρεσίας τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κύριον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ δὲν εἶναι ἡ εἰδικὴ ἱκανότης, ἀλλὰ ἡ καθολικὴ, δὲν πρέπει καὶ οἱ ἐπαγγελθέντες ἐπιστήμην τινὰ νὰ θεωροῦσιν αὐτὴν ὡς μέσον, ἀλλ' ὡς σκοπὸν· διότι ἂν ὡς μέσον θεωρῶσιν αὐτὴν, ὡς οἱ καθηγηταὶ οἱ ἄλλα ἔργα ἔχοντες καὶ οἱ εἰς πολιτικὰ ἀξιόματα ἀποβλέποντες (1) ἐκλαμβάνουσιν αὐτὴν, τότε εἶναι ἀδύνατον εἰς ἔποψιν ὀλικὴν νὰ ἔλθωσι καὶ τὴν πλάνην νὰ ἀποφύγωσιν· διότι τοῦ ὅλου ἀποκλειόμενοι καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀπολλύουσι καὶ μέλη τοῦ ὅλου ἄχρηστα καθίστανται.

Ἐπειδὴ λοιπὸν πρέπει οἱ καθηγηταὶ νὰ μυθῶνται εἰς τὴν φιλοσοφίαν, θεωρεῖ ὁ Σχλειερμάχερος (2) λυσιτελὲς νὰ ἔχωσιν οὗτοι τὴν ἀδείαν καὶ ἄλλα παρὰ τὰ προσδιωρισμένα μαθήματα νὰ παραδίδωσιν. Ὅσοι ὅμως τὴν αὐτῶν ἐπιστήμην θεωροῦσιν ὡς μέσον καὶ μέσον ποριστικόν, οὗτοι θὰ θεωρήσωσι καὶ τὰ πανεπιστήμια ὡς καταστήματα βιομηχανικά, ἢ τοῦλάχιστον καταστήματα πρὸς διατήρησιν καὶ μετάδοσιν τοῦ ὑπάρχοντος καὶ κοινῶς παραδεδεγμένου, τουτέστι τῆς ἱστορικῆς γνώσεως.

Ἐὰν ὅμως τὰ πανεπιστήμια δὲν εἶχον ἄλλον σκοπὸν ἀνώ-

---

(1) Schleiermacher σ. 143. Γκ.

(2) σ. 82.

τερον, νά προαγάγῃσι δηλονότι τὰς ἐπιστήμας καὶ οὕτω νά ἀπαλλάξῃσι τῆς πλάνης τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, νά ἀποκαταστήσωσι τὴν ἀξίαν τῆς θρησκείας, τῆς πολιτείας καὶ τοῦ βίου, καὶ δεικνύοντα τὸν προορισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος νά ὀδηγῶσιν αὐτὴν εἰς τὰ καλὰ καὶ σωτήρια, ἀλλ' ἦσαν ἀπλῶς καταστήματα βιομηχανικά, τότε πᾶσα τάσις καὶ πᾶς ζῆλος εἰς προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν ἤθελον ἀληθῶς εἶναι μάταια. Ἀλλὰ αἱ τοιαῦται δοξασίαι καταστρέφουσι τὸν ἱερὸν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν πανεπιστημίων σκοπὸν καὶ μορφοῦσιν ἀνθρώπους ἡμιμαθεῖς καὶ μηχανικούς καὶ διὰ τοῦτο ἐπιζημίους τῇ πόλει.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ πανεπιστήμια σκοπὸν ἄλλον δὲν ἔχουσι ἢ τὴν παράδοσιν τοῦ ὑπάρχοντος, τουτέστι τοῦ ἀπλῶς ἱστορικοῦ, πάλιν δὲν ὑπάρχει ἡ ἐλπιότατη ἀμφισβήτησις ὅτι ἡ παράδοσις τοῦτου, τουτέστι τοῦ ἱστορικοῦ, πρέπει νά γίνηται τοῦλάχιστον μετ' εὐφυΐας· διότι ἄλλως φαίνεται ἀκατάληπτος ἡ ἀνάγκη τῆς προφορικῆς ἐν πανεπιστημίοις παραδόσεως, ὡς ἐπαρκούσης τῆς εἰς ἐγχειρίδια ἢ ποιητικῆς ὕλης συλλογᾶς παραπομπῆς τοῦ μανθάνοντος. Πῶς ὅμως εἶναι δυνατόν νά διδάξῃ τις εὐφυῶς μὴ ἐννοῶν τὰς ἐφευρέσεις οὔτε τῶν πρότερον οὔτε τῶν συγχρόνων; μάλιστα δὲ πλεῖστα τούτων τοιαύτης φύσεως εἶναι, ὥστε ἀδύνατον εἶναι νά καταληφθῶσιν ἄλλως ἢ δι' ὁμογενοῦς περινοίας (1). Πῶς ὅμως εἶναι δυνατόν νά διδάξῃ τις ἐφευρέσεις αὐτῶ ἀκατάληπτους; Ὁ παραδίδων λοιπὸν ἱστορικῶς μόνον (καὶ τοιοῦτοι εἶναι ἐξ ἅπαντος οἱ μὴ μεμυημένοι εἰς τὴν φιλοσοφίαν) χωρὶς νά ἐμβαρύνη εἰς τὴν πηγὴν, ἐξ ἧς αὐταὶ ἀνευρέθησαν, θά παραδώσῃ ἐσφαλμένως, καὶ οὐδέποτε θά πλουτίσῃ τὴν αὐτοῦ ἐπιστήμην διὰ νέων ἰδεῶν· διότι οὗτος μὴ ὢν κάτοχος τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐπομένως ζῶν ἐν αὐτῇ ὡς ἐν ἄλλοτρίᾳ ἰδιοκτησίᾳ δὲν θά ᾔῃαι ἀξίος νά παραδώσῃ αὐτὴν εἰς ἄλλους καὶ θά παρεκτρέπηται τῆς ὀρθῆς καταλήψεως καὶ

(1) Schelling ub. Method. 2. Vorlesung.

ἀναδεχόμενος ὑπὲρ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἔργον δὲν οὐκ δύνηται
νὰ ἐκπληρώσῃ αὐτό. Ἐπειδὴ δὲ ἡ παράδοσις ἀπαιτεῖ καὶ κρί-
νει, πᾶν ἴσως ἔστι, ὡς μὴ ἀλλοτριῶν ἐφευρέσει ἐπιπέδων,
ἀνίκανος νὰ ἐπιφέρῃ καὶ κρίσεις ὁρθὰς περὶ πραγμάτων,
ἅπερ δὲν ἐγνοεῖ· εἰσὶ μὲν καὶ ἄνθρωποι, οἵτινες ἰδίαν τινὰ
ιδέαν μὴ ἔχοντες ἐπιφέρουσι καὶ κρίσεις· τούτων ὁμοίως αἱ
κρίσεις εἶναι ἀνωφελεῖς, ὡς ἀπλῶς ἱστορικαί, καὶ διὰ τοῦτο
οὐ μόνον ἄγονοι, ἀλλὰ καὶ τῶν διανοητικῶν τῶν νέων δυ-
νάμεων καταστρεπτικά. Ὅθεν πρέπει ἡ παράδοσις, ὡς ὁρ-
θῶς ὁ Σχελλίγγιος παρατηρεῖ, νὰ ἦναι γενετική (τουτέστι τὴν
ὅλην πειρὰν νὰ δεικνύῃ ὀργανικῶς ἐκ τῆς ἀρχῆς), ἵνα ἡ γόνι-
μος καὶ ἱκανὴ νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς νέους τῆς τυφλῆς πρὸς τὸν
καθηγητὴν πίστεως καὶ εἰς τὸ κρίνειν νὰ καταστήσῃ ἐλευθέ-
ρους, καὶ εἰς τοῦτο ὑπερέχει ἡ προφορικὴ παράδοσις τῆς γρα-
πτῆς, εἰς τὸ νὰ μὴ ἐκθέτῃ δηλονότι ὁ καθηγητὴς ἀπλᾶ ἐξα-
γόμενα, ἀλλὰ ἐγείρων τοῖς νέοις τὴν ἔλλειψιν νὰ δεικνύῃ τὸν
τρόπον καὶ ὅν οὗτοι ἔρχονται εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν ἐπιστημῶν
καὶ γίνονται αὐτῶν ἐγκρατεῖς.

Καθόσον λοιπὸν ἡ ἀπλή παράδοσις ἄνευ ἀνεξαρτησίας δια-
νοητικῆς ἐκ τῆς γνώσεως τῆς τοῦ ὅλου συνοχῆς προσγιγνομέ-
νης δὲν ἐπαρκεῖ, πρέπει ὁ καθηγητὴς πρὸς ἀποτελεσματικὴν
ἐνέργειαν νὰ ἔχῃ καὶ ἄλλην τινὰ μὀρφωσιν, μὀρφωσιν ἀνώτέ-
ραν τῆς ἀπλῆς τῆς αὐτοῦ ἐπιστήμης γνώσεως· διότι ὁ μὴ ὢν
κἀτοχος τῆς αὐτοῦ ἐπιστήμης ἐκθέτει αὐτὴν ἱστορικῶς καὶ ἐ-
πομένως μηχανικῶς, καὶ μὴ δυνάμενος ὑπὲρ τὸ ἴδιον τῆς ἐπι-
στήμης αὐτοῦ εἰς τὸν ὀργανικὸν τῶν ἐπιστημῶν σύνδεσμον νὰ
ἀνυψωθῇ, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ κύκλου μιᾶς καὶ μόνης περιοριζόμε-
νος, ἀπομακρύνεται τοῦ προορισμοῦ του, καὶ τὴν ἐπιστήμην
εἰς μέσον ὠφελείας μεταποιῶν αὐτὴν μὲν ἐξευτελίζει, ἐαυτὸν
δὲ καθίστησιν ἀνίκανον εἰς τὸ νὰ προάξῃ ἐκείνην· διὸ οἱ εἰς
ιδίαις ἐπιστήμας ἀφυσιοῦμενοι, νομίζοντες ὅτι ἄνευ τῆς σπου-
δῆς τῆς φιλοσοφίας δύνανται τι νὰ πράξωσιν, εὕρισκονται ἐν
πλάνῃ μεγίστῃ· διότι τὰς ἰδίας γνώσεις εἰς ἓν ὅλον ἐπιστη-
μονικὸν ἢ φιλοσοφία συνδέουσα καθοδηγεῖ τοὺς περὶ τὰς ἰδικαί-

τέρως ἐπιστήμας ἀσχολουμένους, καὶ οὔτε ἐν ταῖς ἀντιρρήσε-
σιν οὔτε ἐν τοῖς καὶ ἑκάστη ἐγκυκλοπαιδείᾳ ἀπολεσθῆσιν.

Διὰ τὸν λόγον λοιπὸν τοῦτον οἱ μὴ σπουδάζοντες τὴν φι-
λοσοφίαν παντελῶς ἢ οἱ μὴ ἐγκύπτοντες ἀποχρώντως εἰς αὐ-
τὴν δεῖν πρέπει, ὡς τοῦ φωτὸς τῆς φιλοσοφίας στερούμενοι,
καὶ τῶν ἀρχῶν τῶν ἐπιστημῶν, νὰ φέρωσι τὸ ὄνομα τοῦ κα-
θηγητοῦ.

Ὅτι δὲ καὶ οἱ αὐτοδιδάκτοι καλούμενοι, ὡς μὴ τὸ εὐμέθο-
δον κτησάμενοι καὶ σπουδὴν φιλοσοφικὴν, θὰ διδάξωσιν ἀ-
πλῶς ἱστορικῶς καὶ διὰ τοῦτο μηχανικῶς, τοῦτο εἶναι ἤδη
φανερὸν· διότι ἡ μὲν μέθοδος αὐτῶν (ὡς ὁ Πλάτων ἐν τῷ Φαί-
δρῳ 270 λέγει) εἴκοι ἄν ὡσπερ τυφλοῦ πορείᾳ, αὐτοὶ δὲ (ὡς
ἐν τῷ Φαίδρῳ 90) οὔτε τῶν πραγμάτων οὐδενὸς οὐδὲν ὑγιᾶς
οὐδὲ βέβαιον μαθόντες οὐδὲ τὰς ἀντιφατικὰς θεωρίας νὰ δια-
κρίνωσιν ἱκανοὶ ὄντες ἀλλ' ἀτεχνῶς ταύτας μανθάνοντες ἔ-
χουσι ἐν ταῖς αὐτῶν κεφαλαῖς συγκεχυμένως, καὶ ὡς ἐν Εὐ-
ρίπῳ τὰ ὕδατα, οὔτω καὶ αἱ τούτων γνώσεις ἐν ταῖς κεφα-
λαῖς αὐτῶν ἄνω κάτω φερόμεναι οὐ μόνον ἀνωρελεῖς εἶναι,
ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιοι καὶ τῶν διανοητικῶν τῶν νέων δυνάμεων
καταστρεπτικά.

Ποῖοι δὲ τινες πρέπει νὰ ᾔναι οἱ διοργανισμοί, ἵνα ᾔναι
πρὸς τὸν προορισμὸν τῶν πανεπιστημίων ἀνάλογοι;

Ἐὰν τὰ πανεπιστήμια δὲν συνεστάθησαν πρὸς μόνον τὸν
σκοπὸν τῆς διατηρήσεως τῆς παραδόσεως, τουτέστι τοῦ ἱστο-
ρικοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν, πρέπει
ἵνα ταῦτα κατασταθῶσιν ἄξια τοῦ προορισμοῦ των, τῶν ἀ-
ξιώσεων τῆς ἐπιστήμης, τῆς πολιτείας καὶ τοῦ βίου, νὰ μὴ
θεωρῶνται ὡς καταστήματα βιομηχανικά, τουτέστιν ἐκπαι-
δευτήρια δι' ὑπαλλήλους ἀπλῶς, ἰατρούς, δικηγόρους, ἀλλὰ
καταστήματα ἐν οἷς κατασκευάζεται τὸ παλυτιμότερον τοῦ
ἀνθρώπου καὶ ἐξ ὧν αἱ πολιτεῖαι καὶ τὰ ἔθνη προσδοκῶσι τὴν
σωτηρίαν, εὐδαιμονίαν καὶ δόξαν αὐτῶν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ πανεπιστήμια τὴν ἐπιστήμην ἰδίως σκο-
πὸν ἔχουσι, δύναται νὰ κατασταθῶσι τοῦ προορισμοῦ των

ἄξια, καὶ τὸ πολίτευμα αὐτῶν νὰ γείνη τέλειον, ἐὰν κατορθωθῶσιν ὅσα κυρίως ἡ ἐπιστήμη ἀπαιτεῖ.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ πανεπιστήμια εἶναι ἐταιρῖαι ἐπιστημονικαί, ὡς ὀρθῶς λέγει ὁ Σχελλίγγιος, δὲν πρέπει μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῶν νὰ γίνωνται διακρίσεις ἄλλαι παρ' ὅσας ἡ εὐφυΐα ποιεῖ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ μὀρφωσις (1).

Ἰὰν τῷ ὄντι κύριον ᾖναι ἡ ἐπιστήμη, ἐὰν ὅλοι οἱ νόες εἰς αὐτὴν καὶ μόνην ἀποβλέπωσι, τότε ἐξαπλοῦται τὸ γνήσιον πνεῦμα τῆς ἐπιστήμης, τότε καὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ νεότης ἀφικνούνται εἰς τὸν πρὸς ὄν ὄρον.

Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐπιστήμαι δὲν προοδεύουσι διὰ τῆς πληθούος τῶν γνώσεων, οὐδὲ οἱ ἐπιστήμονες συνδέονται καὶ διαπράττουσι τι δι' αὐτῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐμμελοῦς σπουδῆς τῆς γνώσεως τῆς τοῦ ὅλου συνοχῆς, καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν μετ' αὐτῆς συνδεομένων, πρέπει ἡ σπουδὴ αὕτη κυρίως νὰ ἐπιδιώκηται· διότι αὕτη καὶ μόνη καὶ τὴν νεότητα προάγει καὶ τὰς ἐπιστήμας ζωογονεῖ.

Ἐὐφυΐα ὁμοῦς ἐγείρεται, μέγας ἐνθουσιασμός καὶ ἔργα μεγάλα ἀνάφαινοντά· ὅπου ἡ μὲν ἐπιστημονικὴ ἰκανότης κατ' ἀξίαν τιμᾶται, ἡ δὲ ἀργία, ἡ ἀμαθία καὶ ἡ ποταπότης ἐν οὐδεμιᾷ διατελοῦσιν τιμῇ. Ἡ εὐφυΐα οὐδεμιᾷς δεῖται προστασίας, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ προστατεύηται ἡ ἀνικανότης. Ἰὰν ταύτης προστατευομένης, ἄνθρωποι οὔτε εὐφυῆς οὔτε παιδεύσιν ἐπιστημονικὴν ἔχοντες εἰσάγωνται ὡς μέλη τῶν πανεπιστημίων

---

(1) Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ διαίρισις τῶν καθηγητῶν εἰς τακτικούς καὶ ἐκτάκτους ἢ ἐκ τῆς τῶν μαθημάτων διαιρέσεως πηγάζασα (διότι τακτικοὶ μὲν ὠνομάζοντο οἱ τακτικὰ μαθήματα παραδιδόντες, εἰς ἧσαν ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ δικαίῳ οἱ Πανδέκται καὶ ὁ Κώδικξ, ἐν τῇ Κανονικῇ αἱ ἀποφάσεις καὶ συλλογαὶ ἐκκλησιαστικῶν κανόνων, ἐν τῇ θεολογίᾳ τὰ βιβλία τῆς ἱερᾶς Γραφῆς, ἐν τῇ ἱατρικῇ τὰ Ἱπποκράτους καὶ Γαληνοῦ, καὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τὰ Ἀριστοτέλους καὶ Πρισκιανοῦ, ἔκτακτοι οἱ μὴ ταῦτα παραδιδόντες) κατηργήθη εἰς τὸ μετέπειτα ὡς ἄχρηστος. Ἐπειδὴ δὲ τῶν πανεπιστημίων τὰ μαθήματα πάντα καὶ χρήσιμα εἶναι καὶ ἀναγκαῖα, δὲν πρέπει ἄλλη τις νὰ γίγνηται ἐν τοῖς καθηγηταῖς διάκρισις ἢ ἐκείνη, ὡς εἴπομεν, ἢν ἡ εὐφυΐα ποιεῖ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ μὀρφωσις.

καὶ διατηρῶνται ὡς κτηφῆνες ἄργοι ἀγροικίαν καὶ γαρμύριαν μεταδιδόντες τοῖς πανεπιστημίοις καὶ τῇ νεότητι, τὸ δ' εὐπρεπὲς καὶ δίκαιον λησμονῆται χάριν περιποιήσεως προσώπων εἰς τοὺς αὐτῶν προστάτας μόνον ἀναγκάσιον, ἄλλως δ' οὐδὲν ἐχέγγυον τῇ κοινωνίᾳ ἐπιδεικνύοντων, τότε καὶ ἀθυμία, πολλὴ καὶ ἀπελπισία καταλαμβάνει πάντα ἱκανὸν καὶ βουλούμενον καὶ δυνάμενον νὰ φανῇ χρήσιμος τῇ ἐπιστήμῃ, τότε μαρτυρεται ὁ ζῆλος τῶν ἱκανῶν, καὶ τὰ πανεπιστήμια παρακμάζουσι καὶ καταστρέφονται (1).

Ἐάν δὲ τὸ ἐναντίον ἢ μὲν ἐπιστήμη ἐπουσιωδὲς τι καὶ κατώτερον θεωρῆται, τὰ δὲ πανεπιστήμια καταστήματα διὰ τὴν τῆς πόλεως ὑπηρεσίαν, τότε ἢ μὲν μάθησις γίνεται μηχανικὴ, τὰ δὲ πανεπιστήμια καταστήματα βιομηχανικά, ἢ δὲ πρόοδος ἐξορίζεται.

Ἐάν ὅμως τὰ πανεπιστήμια ἀπλᾶ μέσα, ἀπλᾶ μηχανικὰ κατασταθῶσιν, ἢ δὲ παιδείαις ἐντὸς τοῦ ὠφελίμου περιορίζηται, τότε οὐδὲ κλίσις καὶ τέρψις εἰς προαγωγήν καὶ μόρφωσιν τῆς ἐπιστήμης δύναται νὰ προέλθῃ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ πρόοδος καταστρέφεται. Καὶ ἂν ταῦτα καταστραφῶσιν, ἔσται ἀναπόφευκτον ἀποτέλεσμα ἢ ἀμαθία, ἢ βαρβαρότης, ἢ διαφθορὰ τῶν ἠθῶν καὶ τέλος ἢ τῶν πόλεων καταστροφή. Ἄν δὲ ἡ ἀμαθία καὶ ἡ ψευδὴς ἀγωγή καὶ παιδείαις τὴν μεγάλην παράγωγισ τῶν διεφθαρμένων, πλεθρῶν, ἠθῶν ἐπαιτῶν, ἀργῶν καὶ τῶν ὁμοίων, οἵτινες καταπύχουσι τῆς κοινωνίας, ἔπεται ὅτι συμφέρον τῶν κυβερνήσεων εἶναι νὰ προστατεύωσι τὴν παιδείαν διότι παιδεύουσαι τοὺς ἀρχομένους καθιστῶσιν αὐτοὺς ἱκανοὺς νὰ γνωρίζωσι τὰ καθήκοντα αὐτῶν πρὸς αὐτάς, καὶ εἰς τοῦτο κυρίως ὑφίσταται τὸ ἐνδοξόν καὶ διάσημον τῶν κυβερνησάντων, ὅτι τὴν πρόοδόν ἐναγκαλισθέντες ἐπροστάτευσαν αὐτὴν καὶ διὰ τούτου τὰς ἐπανα-

(1) Εἰς ταῦτα καὶ ὁ Σχληερμάχερος (σελ. 91) ἀπεβλέπων, ὡς φαίνεται, λέγει ὅτι ἡ πολιτεία πρέπει νὰ μὴ γαρμύριται, ἀλλὰ νὰ ἀμείβῃ καὶ τιμῇ τοὺς ἱκανοὺς καὶ πρὸς τοῦτοις ἔτι πρέπει καὶ ὑπότροφος νὰ γίνωται οἱ ἀριστιότατοι.

στάσεις κατέπυσαν καὶ τὸν πατριωτισμὸν τῶν ἀρχομένων διήγειραν καὶ τοὺς λαοὺς εὐδαίμονας κατέστησαν.

Αἱ κυβερνήσεις λοιπὸν αἱ τοιοῦτον φρόνημα ἔχουσι (καὶ πρέπει νὰ ἔχωσι· διότι μέγιστον ἐκ τούτου συμφέρον προκύπτει εἰς αὐτάς) πρέπει οὐ μόνον τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν νὰ μὴ κωλύωσι καὶ τὰ πανεπιστήμια νὰ μὴ περιορίζωσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς καθηγητὰς ἀπέναντι τῶν προσωπικῶν συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν ὑπουργῶν ἢ ἄλλων τῆς ἡμέρας ἰσχυρῶν νὰ ἐξασφαλίζωσιν, ὅπερ τόσῳ μᾶλλον εἶναι ἀναγκαῖον, ὅσω οἱ μὲν ἀντιπολιτευόμενοι δύνανται νὰ ἀπομακρυνθῶσιν, οἱ δὲ συμπολιτευόμενοι νὰ διαμείνωσιν. Ἐὰν ὁμῶς τοῦτο γείνη, τότε οἱ τὰ τῆς πόλεως διέποντες θέλουσι σφάλλει τὰ μέγιστα· διότι τοὺς μὲν ἱκανοὺς ἀπομακρύνοντες, τοὺς δὲ ἀνικάνους παραλαμβάνοντες ρίπτουσιν εἰς ἀθυμίαν πολλὴν καὶ ἀμάρτιαν τὴν νεότητα.

Διὸ δικαίως καὶ ὁ Θείρσιος καὶ ὁ Σχλειαρμάχερος τὴν πᾶσιν τῶν καθηγητῶν ὀνομάζουσι πρᾶγμα λυπηρὸν ἐνταυτῷ δὲ καὶ ἐπιζήμιον (1).

Ἐὰν λοιπὸν αἱ κυβερνήσεις τὸ ὀρθὸν πράττωσιν, ὅπερ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ πόλει συμφέρει· ἂν ἡ τάξις τῶν καθηγητῶν δεόντως ἐκτιμηθῇ, καὶ ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς ἀνταμείβηται· διότι ὑπὸ τῆς πενίας τῆς τάξεως ταύτης καταλιθομένης οἱ μὲν διακεκριμένοι νόες εἰς ἄλλα ἔργα τρέπονται, οἱ δὲ διαμένοντες ταπεινοὶ ὄντες μεταδιδόασιν τὰ αὐτῶν ἐλαττώματα τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις, δηλονότι ἐπιπολαιότητα, εὐτέλειαν φρονήματος καὶ ἀγονίαν· ἐὰν λοιπὸν ἡ τάξις τῶν καθηγητῶν βελτιωθῇ, ὡς πρέπει διὰ τοὺς εἰρημένους λόγους, τότε αὕτη ἐμπνέεται, ὡς ἱκανῶς ὁ Θείρσιος ἀποδεικνύει, καὶ ζήλου πληροῦται, τῇ δὲ ἐθνικῇ παιδεύσει στερεὰ βᾶσις δίδεται, τῇ δὲ πατρίδι ἰσχύς καὶ ἀξία (2).

---

(1) Thiersch ub. gelehrte Schulen I. abth. 1824, καὶ Schleiermacher p. 92.

(2) Thiersch ἐν τῷ αὐτῷ σελ. 110.